

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
مجلة كلية الإلهيات في جامعة بينكول
BINGOL UNIVERSITY
JOURNAL OF THEOLOGY FACULTY

ISSN: 2687-5128

Sayı: 17 | Yıl: 2021/1

Bu dergi **TRDİZİN** tarafından taranmaktadır.

Bu Dergi 16. sayıdan itibaren **ERIHPLUS** tarafından taranmaktadır.

Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (BÜİFD), yılda iki kez (Haziran/Aralık) aylarında **online** yayımlanan ulusal ve uluslararası alan indeksli hakemli bir dergidir.

BÜİFD dergisinde yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları yayıncı kuruluşa ait olup, izinsiz kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama aktarılamaz.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ	BİNGÖL UNIVERSITY JOURNAL OF THEOLOGY FACULTY
Sayı: 17, Yıl: 2021/1	Issue: 17, Year: 2021/1
e-ISSN: 2687-5128	
Sahibi / Owner (Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Adına) (On Behalf of Bingol Universty Theology Faculty) Prof. Dr. Mustafa AGÂH	Yayın Kurulu / Editorial Board Prof. Dr. Mustafa AGÂH Prof. Dr. Orhan BAŞARAN Doç. Dr. Abdulnasır SÜT Doç. Dr. İbrahim ÖZDEMİR Doç. Dr. Üyesi Nebi BUTASIM Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BEDEVA Dr. Öğr. Üyesi Bedrettin BASUĞUY Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sami BAGA Dr. Öğr. Üyesi Süleyman TAŞKIN Dr. Öğr. Üyesi Sahip AKTAŞ Arş. Gör. Mehmet ÖZTÜRK
Baş Editör/Editor In Chief Doç.Dr. Nebi BUTASIM	
Editörler/Editors Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sami BAGA Dr. Öğr. Üyesi Bedrettin BASUĞUY Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ESVED Dr. Öğr. Üyesi Sahip AKTAŞ	
Dil Editörü/Language Editor (İngilizce/English) Arş. Gör. Mehmet ÇAVDAR	Danışma Kurulu /Advisory Board Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK (Bingöl Üniversitesi) Prof. Dr. Abdurrahman ACAR (Dicle Üniversitesi) Prof. Dr. Abdurrahman ATEŞ (İnönü Üniversitesi) Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Bilal AYBAKAN (İbn Haldun Üniversitesi) Prof. Dr. Cafer Sadık YARAN (On Dokuz Mayıs Üniversitesi) Prof. Dr. Cemalettin ERDEMCI (Siirt Üniversitesi) Prof. Dr. Erkan YAR (Fırat Üniversitesi) Prof. Dr. Eyyüp TANRIVERDİ (Dicle Üniversitesi) Prof. Dr. Fethi Ahmet POLAT (Muş Alparslan Üniversitesi) Prof. Dr. Fuat AYDIN (Sakarya Üniversitesi) Prof. Dr. Gıyasettin ARSLAN (Fırat Üniversitesi) Prof. Dr. Hakan OLGUN (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Halit ÇALIŞ (Necmettin Erbakan Üniversitesi) Prof. Dr. Hayati AYDIN (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi) Prof. Dr. Hüseyin HANSU (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. İbrahim YILMAZ (Atatürk Üniversitesi) Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)
Dil Editörü/Language Editor (Arapça/Arabic) Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BEDEVA	
Alan Editörleri/Field Editors Dr. Fatmatüzzehra YAŞAR Arş. Gör. Mehmet ÖZTÜRK Arş. Gör. Sadi YILMAZ Arş. Gör. Garip ÇAĞLAR Arş. Gör. Erkan BAYSAL Arş. Gör. Özkan ŞİMŞEK Arş. Gör. Necmettin KARTAL	
Yazı İşleri Müdürü / Editor in Chief Doç. Dr. Nebi BUTASIM	

<p>Kapak ve Sayfa Tasarımı R@nin Dijital Tasarım</p> <p>Yazışma Adresi / <i>Corresponding Adress</i> Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 12000 Merkez/BİNGÖL Tel: +90 (426) 2160005 -Fax: +90 (426) 2160035</p> <p>Elektronik posta / <i>e-mail</i> bingolilahiyatdergisi@hotmail.com</p>	<p>Prof. Dr. Mehmet ERDEM (Fırat Üniversitesi) Prof. Dr. M. Halil ÇİÇEK (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi) Prof. Dr. M. Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Mehmet KUBAT (İnönü Üniversitesi) Prof. Dr. Metin YİĞİT (Dicle Üniversitesi) Prof. Dr. Muhammed ÇELİK (Dicle Üniversitesi) Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ (Harran Üniversitesi) Prof. Dr. Musa YILDIZ (Gazi Üniversitesi) Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN (Atatürk Üniversitesi) Prof. Dr. Necmettin GÖKKIR (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Nurettin CEVİZ (Gazi Üniversitesi) Prof. Dr. Osman GÜRBÜZ (Atatürk Üniversitesi) Prof. Dr. Osman TÜNER (Kilis 7 Aralık Üniversitesi) Prof. Dr. Ousama EKHTİYAR (Bingöl Üniversitesi) Prof. Dr. Ömer Mahir ALPER (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Ömer PAKIŞ (Hakkâri Üniversitesi) Prof. Dr. Reşat ÖNGÖREN (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Sahip BEROJE (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi) Prof. Dr. Mehmet KATAR (Ankara Üniversitesi) Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN (Ankara Üniversitesi) Prof. Dr. Şamil DAĞCI (Ankara Üniversitesi) Prof. Dr. Şehmus DEMİR (Gaziantep Üniversitesi) Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR (Amasya Üniversitesi) Prof. Dr. Vecdi AKYÜZ (İstanbul Aydın Üniversitesi) Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN (Harran Üniversitesi)</p>
--	--

Sayı Hakemleri/Referee Board of This Issue

Prof. Dr. Abdullah ÜNALAN (Siirt Üniversitesi), Prof. Dr. Ahmet KAYACIK (Erciyes Üniversitesi), Prof. Dr. Eyyüp TANRIVERDİ (Dicle Üniversitesi), Prof. Dr. Hüseyin HANSU (İstanbul Üniversitesi), Prof. Dr. Murat ŞİMŞEK (Karabük Üniversitesi), Prof. Dr. Nazim HASIRCI (Gaziantep Üniversitesi), Prof. Dr. Necdet TOSUN (Marmara Üniversitesi), Prof. Dr. Osman ŞAHİN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi), Prof. Dr. Ousama EIKHTIAR (Bingöl Üniversitesi), Prof. Dr. Özlem SÖĞÜTLÜ ERİŞGİN (TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi), Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM (Harran Üniversitesi), Prof. Dr. Sabri TÜRKMEN (İnönü Üniversitesi), Prof. Dr. Süleyman GÖKBULUT (Dokuz Eylül Üniversitesi), Doç. Dr. Ali Aslan TOPÇUOĞLU (Trabzon Üniversitesi), Doç. Dr. Adnan ALGÜL (Gaziantep Üniversitesi), Doç. Dr. Adnan ARSLAN (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi), Doç. Dr. Enes ERDİM (Fırat Üniversitesi), Doç. Dr. İbrahim YILMAZ (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Lokman BEDİR (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi), Doç. Dr. Menderes GÜRKAN (Erciyes Üniversitesi), Doç. Dr. Muhammed Tayyip KILIÇ (Dicle Üniversitesi), Doç. Dr. Mustafa ÖNCÜ (Mersin Üniversitesi), Doç. Dr. Naim DÖNER (Bingöl Üniversitesi), Doç. Dr. Şükran FAZLIOĞLU (Marmara Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman HENDEK (Sakarya Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Derviş MÜEZZİN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Aslam JANKIR (Mardin Artuklu Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ŞENTEPE LOKMANOĞLU (Sakarya Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Cemil LİV (Karatekin Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÖZKET (Kırklareli Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi İslam DEMİRCİ (Giresun Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ŞANVER (Bursa Uludağ Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Mesut SANDIKÇI (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Cevat ACAR (Mardin Artuklu Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Zeki UYANIK (Mersin Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Muhammad Nur Yusuf (İnönü Üniversitesi), Doç. Dr. Mustafa GÜNERİGÖK (Sakarya Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Nurdoğan TÜRK (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Osman BAYDER (Erciyes Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Seyyid SANCAK (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Sema ÖZDEMİR (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Ramazan KORKUT (Bingöl Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Teceli KARASU (Muş Alparslan Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Tuncay KARATEKE (Fırat Üniversitesi), Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ (Bursa Uludağ Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Zeynep SAĞIR (Fırat Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Üzeyir KÖSE (Kilis 7 Aralık Üniversitesi), Dr. Abdullah YILDIRIM (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), Dr. Adem ERYİĞİT (Iğdır Üniversitesi),

İÇİNDEKİLER

İslam Hukukunun Roma Hukukundan Etkilendiği Tezini Eleştiren Batılı Bir Hukukçu: S.V. Fitzgerald.....	1
Zerdüşîlik Ve İşrakîlik'te Tanrısal Karizma: Hurra.....	21
Es-Sumeysir'in İnziva Şiirlerinin Üslupsal Uygulamaları.....	34
Klasik Dönem Fıkıh Usûlü Literatüründe Edebü'l-Fetvanın Yeri.....	54
Mu'tezile Ekolünü Belâgata Sevk Eden Muhtemel Faktörler	72
Modern Dönem Sünnî Ve Şîî Kaynaklarda Hz. İsâ'nın Nüzûlü Tartışması -İbn Âşûr Ve Tabâtabâi Örneği-	93
Kur'an-ı Kerim'deki Harf-i Cerlerin Anlamı Ve Anadili Arapça Olmayanlara Öğretimi	109
Medeni Hukukla Mukayeseli Olarak İslam Hukukunda Evlenmenin Geçici Engelleri	125
Molla Muhammed Saîd Ve "Risâletü Fethî'r-Rahmân Fi'r-Reddi 'Ala Munkirî't-Talâki's-Selâs Ve Talaki's-Sekrân" İsimli Risalesinin Tahkik Ve Değerlendirmesi	140
Şâfiî Mezhebinde Fetvâ Usûlü Ve Mezhep İçi Görüşler Hiyerarşisi (Muhammed El-Kürdî'nin <i>El-Fevâidü'l-Medeniyye</i> Adlı Eseri Bağlamında).....	159
Esmâ-İ Sitte'nin İ'râbı Üzerine Bazı Değerlendirmeler.....	175
Öğrencilerin Dijital Ortamlar Üzerinden Yapılan Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Derslerine Yönelik Tutumları (Sivas Zara İlçesi Örneği)	187
İletişim Ve Mantık Arasındaki İlişki.....	205
Osmanlı Hukûk-I Âile Kararnâmesi'nde Hanefî Mezhebinin Görüşü Dışında Kanunlaştırılan Fikhî Görüşlerin Analizi	214
Telâzüm Delilinin Fıkıh Metodolojisindeki Yeri.....	233
Hanefî Mezhebine Göre İbadetler Ve Muâmelât Örnekleminde Taayyün Kavramı	252
Aile Danışmanlığında Maneviyat Boyutunun Önemi.....	263

EDİTÖRDEN / EDITORIAL

Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2021 Haziran 17. sayısı, bilim dünyasına yeni bir katkı sunmanın kıvancını duyarak yayınlandı.

Bilimsel çalışmaların tüm olumsuz koşullara rağmen devam etmesi ve tüm dergilerde olduğu gibi dergimize yoğun bir şekilde makale gönderilmesi son iki sayıdır yaşadığımız en zor süreçler arasında yerini almıştır. Çok sayıda makale teveccühüne mazhar olmak aynı zamanda çalışmaların değerlendirme süreçlerini sürdürmek ve gelen çalışmalar içinde alan editörleri ve hakem değerlendirmeleri ile yayınlanabilecek olanları seçmek editör kurulunu oldukça zorlamıştır.

Her türlü zorluğa rağmen editör kurulunun bu süreçte güçlendirilmesi ve alan çeşitliliği göz önüne alınarak yeni çalışma partnerlerini dergiye kazandırmak için yoğun çaba sarfedilmiş ve bu büyük oranda başarılmıştır.

Dergimizin bir sonraki hedefi uluslararası alanda bilinirliğini arttırmak, ulusal ve uluslararası hakem ve danışman kurullarını çeşitlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda dünyanın çeşitli ülkelerinde, saygın üniversitelerde alan ile ilgili editör, hakem ve danışman çeşitliliğini arttırmaya yönelik çalışmalar başlatılmıştır.

Amaçlarımız doğrultusunda, bilim dünyasına nitelikli yazıların devamının getirilmesi için, fakültemiz bünyesinde bulunan çalışma partnerleri, farklı üniversitelerden yeni ekip üyeleri ile güçlendirilerek akademik camiada ses getirecek nitelikte bir dergi ile hayatına devam etmesidir.

Son dönemlerde pandemi nedeniyle farklı boyutlarda yazılara menşe olan akademik dergiler içinde dergimizde yer almış ve önceki sayıda başlayan online eğitim/davranış/bilimsel çalışmalar şeklinde üretilen akademik makaleler dergimizde yerini almıştır.

Dergimiz klasik ve modern eğitim ve İslami ilimler arasında bir köprü olarak alanın tüm bilim dallarına yönelik pozitif yaklaşımını sürdürmektedir.

Son dönemde özellikle pandemi nedeniyle bilim insanlarının yoğun makale yazımına şahit olmaktayız. Bu da pozitif getirileri olan bir davranışın yanında negatif yönleri de olan bir durumdur. Çok sayıda gelen makaleler arasında en iyisini seçmek editör kurulu ve doğal seyri açısından hakem süreçlerinin en iyi şekilde yönetilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle dergimiz hakem süreçlerini geliştirmek için, gelen makalelerin alanına göre, özenle seçilen alan editörleri ve hakemlerle çalışmaya azami gayret göstermektedir. Son sayıda daha önce nicel olarak az sayıda kullandığımız ön değerlendirme aşamasında doğrudan alan editörünün görüşünün alınmasıdır. Doğal olarak alan ile ilgili alan editörünün değerlendirmesi hem makalenin niteliğini hem de değerlendirme süreçlerinin daha sağlıklı yürümesini sağlamıştır.

Akademik bir derginin tüm alanlarının en iyi şekilde doldurulması ve bilim dünyasına nitelikli veriler sunulması elbetteki tüm süreçlerde yer alan geniş bir ekip çalışmasının sonucudur. Bu sayıda özverili çalışmalarıyla derginin son halini almasında emeği olan editör kurulu üyelerine, hakemlerimize, değerlendirme ve yönetim kurullarına teşekkür ederim.

Doç. Dr. Nebi BUTASIM

İletişim Ve Mantık Arasındaki İlişki

The Relationship Between Communication And Logic

Hüseyin ÇALDAK

Doç. Dr. Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümü
Assoc. Prof. Bingöl University Faculty of Arts and Sciences Department of Philosophy,
Bingol/TURKEY
hcaldak@bingol.edu.tr
Orcid: 0000-0003-2390-3862
Doi: 10.34085/buifd.895259

Öz

İnsana bahşedilen en büyük nimet akıldır ve o akıl ile bütün varlıklara üstünlük sağladığı, düşüncelerini kendisiyle ifade ettiği dildir. Sosyal bir varlık olan insanın, hayatını devam ettirebilmesi için iletişime ihtiyaç duyar. İnsanlar arası iletişimin en büyük aracı ise dildir. Dil, düşüncenin ifade etme aracı olduğu için iletişimi sağlamanın da vazgeçilmez unsurudur. Sadece insana ait olan düşünmenin doğru ifade edilmesi için kurallar bütünü olan Mantığın, dil ile sıkı bir ilişkisi vardır. Mantık kısaca doğru düşünmenin sanatıdır. Dil ve mantık doğru kullanıldığında sağlıklı bir iletişim kurulmuş olur. Doğru konuşmanın kurallarını veren dil bilgisi olduğu gibi, doğru düşünmenin kurallarını sağlayan da mantıktır. Dil, insanın hem bireysel hem de toplumsal varoluşu açısından en temel araç iken Mantık, insanın düşünme yetisinin doğru gerçekleşmesi için gerekli bir bilimdir. Kısaca dil, iletişimin en önemli unsuruyken, mantık düşüncenin dolayısıyla doğru ifadenin kurallarını veren bilimdir. Latince "Logic/Logos" kavramının karşılığı olarak kullanılan ve Arapça "Nutm" kökeninden türeyen mantık, dilimize Arapçadan geçmiştir. Logos, hem düşünce/akıl, hem de söz/konuşma anlamlarına gelmektedir. Bu bakımdan, akıl ve düşünce ile söz ve konuşma arasında ayrılmaz bir ilişki mevcuttur. İletişimin temel unsuru olarak dilin, mantıkla olan bu ilişkisi, mantık ve iletişim arasında da bir ilişkinin olduğunu gerekli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İletişim, Dil, Mantık, Düşünme, İfade

Abstract

The greatest blessing bestowed upon man is the mind, and he has given superiority to all beings with that mind. As a social being, the survival of a human being in society is only possible through communication. Language is the biggest tool of communication between people. Since language is a means of expressing thoughts, it is also an indispensable element of communication. Logic, which is a set of rules for the correct expression of only human thinking, has a close relationship with language. Logic is simply the art of truth thinking. When language and logic are used correctly, beneficial communication is established. Just as it is the language that gives the rules of correct speech, it is Logic that provides the rules for right thinking. While language is the most basic tool in terms of both the individual and social existence of human beings, Logic is a necessary science for the correct realization of human thinking ability. In short, while language is the most important element of communication, logic is the science that gives the rules of thought and therefore correct expression. The logic, which is used as the equivalent of the Latin "Logic" concept and derives from the Arabic "Nutm" origin, has passed into our language from Arabic. "Logic" means both thought/mind and word/speech. In this respect, there is an inseparable relationship between reason and thought and word and speech. This relationship of language with logic as the basic element of communication requires that there is a relationship between logic and communication.

Keywords: Communication, Language, Logic, Thinking, Expression

Giriş

İnsan, tabii olarak düşünen ve bu özsel niteliği nedeniyle diğer canlılardan ayrılan bir varlıktır. Düşünmek ise akıl aracılığıyla kavradığı şeyler arasında bağ kurarak hüküm vermek anlamına gelir. İnsanlar arasında iletişim, düşünme yetisinin mantıklı olmasına paralel bir şekilde kendini gösterir. İletişimin birinci unsuru ise dildir. Akıl aracılığıyla düşünmek, düşündüğünü kavramak/anlamak, anladığını veya zihninde verdiği hükümleri dil vasıtasıyla aktarmak insana has bir özelliktir. İnsanın gerçekleştirdiği bu faaliyet, insanlar arası ilişkide kendini iletişim olarak gösterir. Dolayısıyla iletişim/dil, mantık/anlam iç içe geçmiş kavramlardır. Ancak bu kavramların birbiriyle ilişkileri doğrudan değil dolaylı olduğu için, bu konuda bilimsel düzeyde çalışmaya pek fazla rastlanmamaktadır. Bu çalışmamızda bu kavramların tanımını yaptıktan sonra bunlar arasındaki ilişkileri ortaya koymaya çalışacağız.

Düşünme yetisine sahip insanoğlu için en büyük gayelerden biri hakikati anlamaktır, kavramaktır; ancak hakikati kavramak yolunda ona rehber olacak araç/alet nedir? Mantık bilimi, bu araç olma görevini üstlenebilir mi? Aslında, tarihsel öneme sahip bir tartışma bu sorularla başlamıştır denilebilir. Şayet Mantık doğru düşünme sanatı olması yönüyle, düşünce esnasında insanı yanlışla düşmekten koruyan ve hakikatin varlığına vakıf olması yolunda bir araç/alet ise, bu ilmin öğrenilmesi her şeyden önce gelmelidir.¹ İnsanı diğer canlılardan ayıran en büyük vasıf, düşünme ve dil olduğu için konumuz açısından mantığın iletişim için gerekli olup olmaması üzerinde durmamız bu soruların cevabını oluşturacaktır. Zihnin düşünme faaliyeti esnasında, “doğruya ulaşma” hedefine yönelik çıkarım metotlarının sistematik bir hal alması, insanoğlunun tarihine oranla yakın bir zamanda gerçekleşmiş olsa bile, bütün toplumların düşünce tarihlerinde, mantıklı/muhakemeye dayalı metotlar kullanılmıştır.²

Düşünme yetisine sahip olan insan, aynı zamanda bu kabiliyetiyle dünyadaki diğer tüm varlıklardan ayrılan ve onlardan üstün özelliklere sahip olan bir varlıktır. Düşünce ilk insandan beri var olduğu halde zamanla gelişerek birçok bilime kaynaklık yapmıştır. Düşünmeyle sıkı sıkıya bağlı olan dil bilimleri ve düşünme formlarının bilimi olan mantık ilmi de zamanla bu günkü sistemli hallerini almıştır. Her ne şekilde olursa olsun, dilin yani düşünülenin ifade edilmesi söz konusudur. Bu ifade edilen ile düşünülen arasındaki mutlak ilişkinin varlığı, mantığın da potansiyel olarak varlığının gerekliliğini belirler. Ancak, böyle bir ilişkinin yasalarının ve ilkelerinin belirlenmesi, çok sonraları ortaya çıkmıştır.³

İletişimde Dil Ve Mantık

İletişim, toplumu meydana getiren insanlar arasındaki birlikteliğin yansımış şekli olarak meydana çıkmaktadır. Geçmiş evren kadar eski olan iletişim, artık bir bilim dalı kabul edilmiştir. Kısaca iletişim, bilgi üretme, onu aktarma ve anlamlandırma sürecidir denebilir. Bu haliyle iletişim, birçok etkinlikte kendini gösterecektir.⁴ Yani sadece insanlar arasındaki bir etkinlik değil, başka canlılarının etkinlikleri olarak da kabul edilir. Çünkü iletişim, iki taraf arasındaki aktarım ve etkileşimdir.

İletişimin birçok tanımının olmasının sebebi birçok bilim dalını ilgilendirdiğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü her bilim kendi ölçütlerine göre ve kendi alanına göre tanım yapmaktadır. İletişim, temelde en az iki canlı arasındaki bilgi akışı olduğu için iletişimin içeriği açısından hangi bilim tarafından nasıl tanımlandığı önemli değildir. Toplumbilim, bu kavramı,

¹ Necip Taylan, *Mantığın Tarihçesi Problemi*, (İstanbul: 1996), 11.

² Hüseyin Çaldak, “İlk Devir İslâm Dünyasında Akıl Yürütmelerin Mantık Açısından Değerlendirilmesi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (2008): 2

³ Taylan, *Mantığın Tarihçesi*, 10

⁴ İrfan Çağlar-Sabiha Kılıç, *Eğitim Fakülteleri İçin Genel İletişim*, (Ankara: 2011), 2.

duygu ve düşüncelerin şahıslar, toplum ve sosyal gruplar arasında yazı, söz, görüntü, el-kol hareketleri vasıtasıyla alış-verişini temin eden sosyal etkileşim süreci şeklinde tanımlar. Ayrıca düşüncelerin, herkes tarafından aynı şekilde anlaşılması ve karşılıklı etkileşim süreci olarak da kabul eder.⁵ Görüldüğü gibi iletişim, sadece dil ve konuşma ile sağlanan bir etkinlik değil, aynı zamanda anlamlandırma etkinliği olarak ön plana çıkmaktadır. İletişimin bu yönü konumuz açısından önem kazanmaktadır.

Sağlıklı bir iletişimin gerçekleşmesiyle dilin doğru ve etkin kullanılması doğru orantılıdır. Çünkü bilinçli ve yerinde bir iletişim ancak dilin kurallarının ve fonksiyonlarının özümsemesiyle ve amacına uygun kullanılmasıyla mümkündür.⁶

İletişim olgusu antik çağlardan beri düşünürlerin ilgisini çekmiş, Aristoteles'in Retoriğiyle birlikte bu konuda önemli bir adım atılmış denilebilir. Zira Retorik bir açıdan iletişim pratiklerine ait ilk sistematik çalışmalar olarak kabul edilebilir.⁷ Bu da mantığın konularından olan retorğin, iletişimde önemli bir yere sahip olduğunu gösterir. Retorik, muhatapı ikna etme yöntemi olarak kabul edildiği toplumda sağlıklı bir iletişim, ancak insanların bir birilerini, söyledikleriyle ve yaptıklarıyla ikna etmesiyle mümkün olduğundan iletişim açısından önem arz etmektedir.

İnsanlar arasında ve düşüncelerinde hem algı hem de eylem şeklinde kullanılan bir iletişim yolu olan retorik, bir konuşmacının sözlü veya yazılı, bazen de dil-dışı bir vasıtayla çeşitli uygulama şekillerini kullanarak muhataplarını ikna etmek amacıyla, sistematik bir doğruluk değerini ortaya çıkaran bilgilendirmedir.⁸ Haliyle Mantığın konusu olan retorik aynı zamanda doğrudan iletişimin yollarından biridir. Çünkü iletişimin tanımlarına bakıldığı zaman bütün konuşmaların ikna etmeye yönelik amaç taşıdığı görülecektir.⁹

Mantık insana, doğru düşünmenin metotlarını verir. Düşüncenin, dikkatli zihin işlemiyle oluşturulan, karşı tarafa iletilecek mesajların, ikna edici iletişimdeki konumu, ancak kurulan önermelerin sağlamlığına ve belgelendirilmiş verilere dayalı olmasına bağlıdır. Mantıklı kullanılan bir ifade ediş biçimi, hem kaynak olma hem de hedefe ulaşma açısından değerlidir. Çünkü mantık ve mantıklı düşünme tarzı, düşünce ve duyguları doğru ifade etmenin yollarını göstermekle, iletişim esnasında birçok yanlış anlaşılmalara ve gereksiz tartışmalara engellemiştir.¹⁰

Mantık ve iletişim arasında, mantığın doğru düşünme sanatı olması yönüyle, dolaylı olarak, doğru iletişim kurmanın, mantığın konusu olan "doğru düşünme/ifade/anlam" ile sıkı bir ilişkisi olması gayet tabiidir. Çünkü mantığın en meşhur tanımlarından biri de, "Düşünme esnasında zihni, hataya düşmekten koruyan bir alet ilmi" şeklindeki tanımıdır.¹¹ Mantığı düşünce bilimi olarak kabul eden Kant (öl.1804), düşüncenin zorunlu olduğunu kabul eder. O Mantığı, doğru düşünmenin ilkeleri, nasıl düşünüleceğini bize aktaran bir bilim olarak ele almaktadır. İbn Haldun ise, dil ile telaffuz edilen düşünceleri ve fikirleri doğru-yanlış olmaları

⁵ V. Doğan Günay, *Dil Ve İletişim*, (İstanbul: Papatya Yayıncılık, 2013), 50.

⁶ Süleyman Kaan Yalçın-Murat Şengül, "Dilin İletişim Süreci İçerisindeki Rolü ve İşlevleri" *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları* 2/2, (2007), 751.

⁷ Nazife Güngör, *İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar*, (Ankara: Siyasal Kitap evi, 2013),19-20.

⁸ Coşkun Baba, *Retoriğin İkna Gücü*, (İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2018), 35-36.

⁹ Hasan Tutar-M. Kemal Yılmaz-Cumhur Erdönmez, *Genel ve teknik İletişim*, (Ankara: 2008), 74.

¹⁰ Baki Can, *İkna Edici İletişimde Duygu ve Mantık Kullanımı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, (İzmir, 1993), 7.

¹¹ N. Ömer el-Kazvî el- Kâtibî; *Risaleti's-Şemsiyye fi'l- Kavâidi'l- Mantukiyye*, (İstanbul: Dâru't-Tibâati'l-Âmire, 1263), 1.

açısından birbirinden ayırt etmeye yarayan kurallar bütünü olarak adlandırmıştır.¹² Zaten insana ait olan düşünme eyleminde, mantık yol gösterici olarak evrensel bir özellik barındırdığı için insanın var olmasından itibaren bütün toplumları ilgilendiren bir bilim dalı olmuştur.

Doğru düşünmede mantık sanatı, düşüncelerimizi dışa aktarmada ise dil, büyük bir görev üstlenmiş olur. Çünkü dilin bir iletişim aracı olduğunun kabulü aşikârdır. Zira insan, insanların kendisiyle anlaşmayı temin ettiği ve aslî bir kurucu öge olan kendi dili içinde doğar. Çünkü kişinin dili, nesnelere alanının yazı, ses ve beden dili şeklindeki görünmüş halidir.¹³ Aristoteles'in mantığı, düşünce ile dil arasındaki ilişkiyi açıklamaya başlayıp, önce terim ve kavram sonra önerme, kıyas ve ispatlama teorilerini anlatmakla ortaya koyar.¹⁴ Dolayısıyla iletişim ile dil arasındaki sıkı bağ, mantık ile dil arasında da mevcuttur. Dili, dış konuşma, mantığı, iç konuşma şeklinde ifade edecek olursak, dil ile lafızlar arasında olan ilişki, mantık ile kavramlar arasındaki ilişkinin aynısıdır.¹⁵ Aynı zamanda mantık, sadece insana ait dil ile anlamlandırılan düşüncelerin, formal yasa ve şartlarının bilgisidir.¹⁶ Bu açıdan bakıldığında da, sağlıklı bir iletişimin sağlanmasında, dilin doğru şekilde kullanımı ne kadar büyük bir öneme sahipse, dilin doğru kullanılmasında da, mantık o kadar büyük bir öneme sahiptir.

Bununla birlikte, iki veya daha fazla birey arasında bir anlaşma, zihin yapısı açısından bir yakınlaşmayı sağlayan ve karşılıklı mükâlemeye dayanan bir ilişki, diyalog¹⁷ olarak da tanımlanabilir. Mantık bilimi de doğru düşünmeyi belirleyen kurallar bütünü olması hasebiyle, iletişim ile ilişkisi bu bakımdan ortaya çıktığı görülmektedir.

Aristo, mantığını dile göre hazırladığı için Aristo'dan günümüze Mantığın dil ile ilişkisi üzerinde durulmuştur. Çünkü O'na göre konuşma, düşüncenin dışa yansıyan halidir, düşünmenin kılıfı ise dildir.¹⁸ Dolayısıyla insan, zihinsel düşünme işlemlerini doğru dürüst ve sistematik bir şekilde tasnif etmek, bununla birlikte muhakeme fiilinin kurallarını belirleyebilmek için mantığa muhtaçtır. Teorik bir bilginin sistematik olarak işlenmesi mantığın kaide ve kurallarına uymak sayesinde mümkün olur. Nasıl ki gramer bilgisi sözcükleri düzenli kılmakta, müzik, notaları anlamlı kılmakta ise mantık da zihinsel teorik bilgilerin, pratiğe dökülmesinde büyük bir rol üstlenmektedir. Mantığın düzenlemiş olduğu bu sözcükler, dil aracılığıyla meydana gelir ve anlamlı kılma imkânı bulurlar.¹⁹ Dolayısıyla mantık, insanlar arasındaki iletişimin en sağlıklı şekilde gerçekleşmesini sağlamış olur. Çünkü mantık, bilinenleri düzenleme, bilinenden yola çıkarak ispatlama, bilinmeyenleri ise keşfetme metodudur.²⁰

Aristoteles'e göre, dil ile düşünce tam bir mütakabiliyet prensibine dayanmaktadır. Söz konusu bu uygunluk, aynı zamanda varlık ve zihin arasında da mevcuttur.²¹ Düşüncelerin ifadesi için dil bir âlet ise, o düşüncelerin doğru ifadesi için de Mantık bir âlettir. Bunun için dil ile mantık arasında sıkı bir ilişki mevcuttur. Çünkü dil bilgisi, konuşmada hatadan koruyan kuralları ortaya koyarken, mantık da düşünmeyi ifade ederken hatadan koruyan kuralları

¹² Ali Çetin, "Mantık Disiplini Üzerine Bazı Değerlendirmeler Ve Öneriler", *Dini Araştırmalar*, 21/53, (2018), 82.

¹³ Şerif Oruç, "Türkçede Ana Dil ve Ana Dili", *Journal of Turkish Language and Literature*, 2/1 (2016), 312.

¹⁴ Necip Taylan, *Mantığın Tarihsel Problemi*, (İstanbul:1996), 44.

¹⁵ İsa Kayaalp, *İletişim ve Dil*, (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 77.

¹⁶ İbrahim Emiroğlu, *Ana Hatlarıyla Klasik Mantık*, (Bursa: Asa Kitabevi, 1999), 15

¹⁷ E. Özgür Gönenç, "İletişimin Tarihsel Süreci", *İstanbul Ün. İletişim Fakültesi Dergisi*, 0/28 (2007), 89.

¹⁸ Abdullah Demir, *Klasik Mantık*, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2013), 28.

¹⁹ Abdulkuddüs Bingöl, "İletişim Bağlamında Mantık ve Dil", *İstanbul Üniv. İletişim Fakültesi Dergisi*, (1999), 108.

²⁰ Nazım Hasırcı, *Klasik Mantık El Kitabı*, (Ankara: Araştırma yay., 2015), 203.

²¹ Hasan Ayık, *İslam Mantık Geleneği ve Doğuluların Mantığı*, (İstanbul : 2007), 15-16

belirler. Yani kelimeler, dilbilgisinin malzemesi, kavramlar da mantığın malzemesidir. Bununla birlikte mantık, kullanılan kelimelerin anlamlarının belirli, açık ve kesin olmasını sağlar.²² Öyle anlaşılıyor ki, tutarlı ve doğru düşünme kurallarını ve prensiplerini sağlayan mantık aynı zamanda bunları dil ile ifade etmede yani dilsel iletişimde dildeki güçlükleri aşmak ve örtülü anlamların aydınlatılmasına yardım etmektedir.²³ Çünkü konuşma istidadı, yani dil ve düşünme kabiliyeti, her insanda fitri olarak bulunur. İnsan konuşurken veya eylemlerde bulunurken bu iki kabiliyetini en güzel şekilde kullanmak ister. Bunun için insanın eylem ve söylemleri tabii olarak mantıklı olmak zorundadır. Yani insanlar arası iletişimde özellikle dilsel iletişimde mantık varlığını hissettirmektedir.

Mantık ve dil arasındaki ilişki, lafızların ve kavramların doğrudan mantığın konusu olmasından kaynaklı değildir. Çünkü mantıkçı, doğrudan doğruya lafızlarla ilgilenmez, lafızların anlamları üzerinde durması ve onlarla uğraşması, onların iletişimle ilişkisinden dolayıdır.²⁴ Mantık, aynı zamanda makulleri kavrayacak, akılsal olanları idrak edecek bir kuvvet kazandırır. Bu idrak etme, insanın davranışlarını belirlemede, başka insanlarla iletişim kurmada olması gereken kuralların, tesis edilmesinde çıkış noktasını oluşturur. Çünkü insanın fiilleri, akıl ve muhakeme/idrakten hâsıl olmakla ortaya çıktığında insana yakışır fiil olur. Aksi halde gerek bireysel gerekse toplumsal iletişimde birçok anlaşmazlık ve çıkmaza neden olabilir.²⁵

Her bir insan, günlük hayatında, başlangıcı ve sonucu olan bir mantık silsilesi arasında yaşamaktadır. Zihnin arka planında yer alan bu başlangıç ve sonuç mantık önermelerini, ihtiyaç duyduğunda dil ile ifade eder. Eylem ve duygularının çeşidi, tarzı, duygu yoğunluğu ve yapısı nasıl olursa olsun arka planında mutlaka bir mantık silsilesi mevcuttur. İnsanın, bu duygu yoğunluğu içinde dışa yansıttığı davranış çeşitlerinin gerisinde, kişinin kendi içinde kurduğu ve gerekçelendirdiği tutarlı bir mantık silsilesi vardır. Yansıtılan o eylem ve davranışlar, bu mantık silsilesinin sonuçlarından meydana gelmektedir.²⁶ Zira mantığın ilgisi, zihinde bulunan soyut kavramların araştırılmasına yöneliktir ki bunlar da nesnelerin akılda gözüken şekillerinin yansımalarıdır.²⁷

Sağlıklı iletişim sağlanamadığı zaman, toplumlarda birçok kişi/kişiler arasında uzlaşmazlığın çıktığı sıkça görülmektedir. İşte bunun sebeplerinden biri, belki de en başta geleni, kişilerin doğru/mantıklı düşünmemesidir. Anlaşmazlığın, uzlaşmayla çözümü noktasında problemin temeline inmek ancak konuyu mantık ölçüleri ile değerlendirmek zarureti doğurmaktadır. Zaten düşünce ve fikirlerin doğruluk değerleri ancak mantık ölçüleriyle tespit edilebilir.

İnsan, ister istemez, farklılıkların olmasının normal olduğu toplumlarda bir iletişim ağı içerisinde bulunmak zorundadır. O, insanlar arası her konuda bir anlam alış-verişinde bulunmaktadır. Birey bu düşünsel faaliyeti gerçekleştirirken fiilen dili kullanır. Burada yaşam ile mantık, yaşam ile dil, dil ile mantık öyle sıkı bir birliktelik içindedir ki, bunlardan birinin değişikliği, zorunlu olarak diğerini de kendisiyle birlikte sürükler. İletişim sürecinde olması gereken, kişilerin kavramları bağladıkları sözcükleri kullanırken, bunları anlamlandırırken bir

²² Demir, Klasik Mantık, 28

²³ Bingöl, Mantık ve Dil, 111

²⁴ İbn Sina, *Kitabu'ş-Şifa, Mantığa Giriş*, (İstanbul: Litera Yay., 2006), 16.

²⁵ Loringhoff Von Freytag, *Mantık, Saf Mantık Sistemi. Çev. Tomris Mengüşoğlu*, (İstanbul: İst. Üni. Edebiyat Yay., 1973), 34.

²⁶ Bingöl, Mantık ve Dil, 110

²⁷ Nicholas Rescher, *İslam Mantık Tarihi*, Çev. Ahmet Kayacık, (İstanbul: Litera Yay., 2018), 27

uzlaşma içerisinde olmaları, en önemlisi de aktarılabilecek olan mesajların dayandığı mantık silsilelerini kavrayabilmeleridir.²⁸

Öte yandan düşüncenin ifade edilmesi, dilin kullanımına bağlıdır. Bu halde düşüncenin bağlı olduğu kurallar bütününcün incelenemesi için dilin özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Aynı zamanda akli çıkarımlarda bulunurken de dilin özelliklerini bilmek ve ona bağlılık zorunluluğu vardır. Bununla birlikte olgular hakkındaki kullanılacak malumat, aynı şekilde dilin özelliklerine bağlıdır. Bu düşünceler, özellikle sözsel iletişimde dil bilim ile mantık, bir kâğıdın farklı yüzleri gibi birbirine yakın bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, dili kullanırken ve iletişim kurarken, gramer ve mantık kurallarına göre hareket edersek, iletişim kurmanın başında doğabilecek dilsel iletişim problemlerinin çoğunu aşarız, diyebiliriz.²⁹ Çünkü insanların, “dış durumları algılayarak iç dünyalarında anlamlandırdıkları süreç olan iletişimde”³⁰ mantık, bu anlamlandırma safhasında doğru düşünmenin temel taşı görevi görmektedir.

Düşünsel faaliyetlerde anlam alışverişi olan iletişimde insan, çevresindeki görüp duyduğu şeyleri anlamlandırma çabası gösterir ve bunu sözcükler aracılığıyla başkalarıyla paylaşır. Dolayısıyla dil ile ifadeye dökülen kavramlardan oluşan iletişim, bütün bu düşünsel ve zihinsel faaliyetleri konu edinen mantığın da konusu içine girer. Zira mantık, kavram ve onların işleyiş biçimleriyle ilgilendiği için, onun uğraşı daha çok görünen sözcükler değil görünmeyen kavramlardır. İşte bu anlam yüklemeye, aktarma ve iletişim eylemleri, tümüyle mantık ilminin konuları içindedir.³¹ Denilebilir ki iletişim, toplumu meydana getiren bireylerin hem kendilerini hem de yaşamış oldukları dış dünyayı kavrama ve yorumlama arzularına dayanmaktadır. Yorumlama da düşünmeye (mantığa) bağlıdır. Zaten iletişim kendisini, dış dünyayı dil ile yorumlamakta ve anlamlandırmakta göstermektedir.³² Bu konuda mantığın görevi, kullanılan kelimelerin yanlış anlaşılmasını engellemek, bağlandıkları anlamların tam olarak yansıtılmasını temin etmektir.³³

Anlam taşıyıcısı olarak, iletişim bazında dil, iletişim sürecinde temel olarak da anlam, mantığın uğraş alanlarından. Çünkü kullanılan dilin, anlam taşıyıcısı olarak en küçük birimi olan sözcüklerin, anlamlandırılması ve kullanılması esnasında, doğru düşünme bakımından zihnin faaliyeti, mantığın işidir. Şüphesiz ki sözcükler farklı şekillere girerek daha derli toplu anlamlar yüklenen cümleleri, anlam yüklü cümleler konuşma ve metinleri meydana getirir. Kabul edilmelidir ki, bu süreçte olanlar rastgele meydana gelen şeyler değil, aksine zihni bir takım düşünme faaliyetinin dil ile ortaya çıkan şekilleridir. Bu anlamlandırma, dil ile ifadelerin kendisine bağlandığı kavram, yargı veya akıl yürütmedir, yani bir çıkarımdır³⁴ ki bütün bunlar mantığın birinci derecede ilgilendiği konulardır. İşte insanların iletişim ağlarında dil, ifade biçimi, yüklenen anlam, meydana gelen eylem özetle tüm bu faaliyetler, zihnin bir prensipler çerçevesinde ortaya koyduğunu göstermektedir. Bu da mantıksal akli ilkelerin gerekleridir. Onun için iletişimde sağlıklı bir düzeyin meydana gelmesi mantık ile sıkı bir ilişkiyi gerekli kılmaktadır.

Son olarak Fârâbî'ye göre Mantık kelimesinin kastedilen anlamlarını burada zikretmek yerinde olacaktır. Çünkü Fârâbî'nin tanımlamasında mantık kelimesinin hem dil, hem

²⁸ Abdulkuddüs Bingöl, “İletişim Bağlamında Anlam Ve Dil”, 2/46, (Ankara: Felsefe Dünyası Dergisi, 2007), 10.

²⁹ Bingöl, Mantık ve Dil, 110

³⁰ Yalçın & Şengül, Dilin İletişim Süreci, 749

³¹ Bingöl, Mantık ve Dil, 107

³² Yalçın & Şengül, Dilin İletişim Süreci, 750

³³ Bingöl, Anlam ve Dil, 9

³⁴ Bingöl, Mantık ve Dil, 107

idrak/anlama hem de iletişim kavramlarını barındırdığını görmekteyiz. Fârâbî, felsefede Mantık kelimesine üç anlam yüklediğini söylemektedir:

Birincisi; ses ile dışarı çıkan sözdür (kavl) ki insanın ruhunda (zihninde) bulunan şeyi yani manaları dil, bu sözle anlamlandırır. Bu, dış konuşma olarak da isimlendirilir.

İkincisi; ruhta bulunan sözdür ve bu da kelimelerin kendilerine delalet ettiği akılsallardır (makuller). Buna aynı zamanda iç konuşma da denir.

Üçüncüsü; insanın fıtratı itibarıyla sahip olduğu ruh kuvvetidir. Bu kuvvet başka hiçbir canlıda bulunmayan ve sadece insana ait olan ayırt etme kabiliyetidir. İnsan bu kabiliyeti sayesinde eşyanın hakikatini kavrar, iyi ile kötüyü ayırt etmeyi, bilim ve sanatları elde etmeyi sağlar.³⁵ Görüldüğü gibi Fârâbî'ye göre mantık kelimesinin tanımında iç ve dış konuşma olarak kabul edilen işlevler, doğrudan iletişimin en önemli unsurlarından olan “mesaj/ileti ve dönüt/geri bildirim”i karşılamaktadır. Çünkü dıştan konuşma, sözle ifade edilen ve karşı tarafa iletilecek olan mesaja, içten konuşma yani kavrama gücü diyebileceğimiz işlev ise gelen mesaja göre geri bildirim sürecindeki zihnî merhaleye karşılık gelmektedir.

Sonuç

Mantık ve iletişim, aslında birbiriyle sıkı bir ilişki içerisinde. Ancak sistematik ve kalıplar şeklinde kullanılan Mantığın -genel olarak- bilinmiyor olması ve sadece bir bilim dalı olarak görülmesi, dil ve iletişim için ne kadar önemli olduğunun gözden kaçırılmasına sebep olmaktadır. Zira düşünme tarzı olarak mantık, bütün insanlar tarafından kullanıldığı halde, doğru düşünmenin kurallarını veren mantık ilmi, genelde kurallar bütünü şeklinde kabul edilmiş olmaktadır. Bu ise, dilin kullanımında yanlışların çıkmasına, dolayısıyla sağlıklı iletişimi engelleyen birçok nedenin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Hâlbuki doğru bir iletişim her şeyden önce doğru bir dil kullanımını gerekli kılmaktadır. Kelimeler, birden fazla anlama işaret edebilir. Bu anlamaların hepsini aynı anda kastetmemiz mümkün değildir. Onları bir önerme şeklinde bir araya getirirken kastettiğimiz anlamları, yani onu kullanma maksadımız ile açık bir şekilde ortaya koyarız. Böylece konuşurken doğru kelimelerin seçilmesi, aktarmak istediğimiz iletilerin daha sağlıklı bir şekilde ulaşmasını sağlayacaktır. Çünkü mantık kelimelerin yanlış anlamda kullanılmaması ve kastettiği anlamı tam olarak ifade etmesi açısından zorunlu bir ilim olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşüncenin temel harcı olan dilbilgisi kuralları da doğru anlamlandırma/anlamaların temelidir. Dil olmadan herhangi bir düşünceyi aktaramaz, yaşadıklarımızı ifade edemez, tecrübelerimizi anlatamaz hatta yazıya bile dökemezdik. Hem kültürü oluşturan hem de onun devamlılığını sağlayan dilin, tüm bunları yapabilmesi aynı zamanda insani varoluşumuzun önemli bir parçası olduğunu gösterir. Mantık ise doğru düşünmenin aracıdır ve sağlıklı anlamlandırmaların vaz geçilmez kurallarını veren bir bilim dalıdır. Bu nedenle mantıklı düşünmenin olduğu her platformda sağlıklı iletişim de sağlanmış olur. Yani doğru ve sağlıklı iletişim için toplumda dil ve mantık vazgeçilmez iki unsur olması hasebiyle, mantık/mantıkîlik de iletişim açısından vazgeçilmezdir.

İletişim açısından hem dilin hem de mantığın gerekliliği yönüyle dil-mantık-iletişim kavramları biri biriyle sıkı bir ilişki içerisinde. Dil, insanın düşüncesini ifade etmeye yarayan, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan, toplumsal anlaşmanın en önemli unsuru denebilir. Zihnimizdeki kavramların ifade edilmesinde sözcükler en birincil taşıyıcılardır. İletişim açısından mantık, vicdan konumunda ya da doğruyu yanlıştan ayırt eden bir ölçü mesabesinde. Gramer, düzgün konuşmanın gereği olduğu gibi, mantık doğru düşünmenin

³⁵ Ebu Nasır Muhammed Fârâbî, *İlimlerin Sayımı (İhsâu'l-Ullûm)*, (Ankara: Vadi Yay., 1999), 61.

ölçüsüdür. Bu yönüyle dil ile düşüncenin ilişkisini, “konuşmak sesli düşünmektir, düşünmek, sessiz konuşmaktır” şeklinde formüle edebiliriz.

Büyük İslam filozofu Fârâbî'nin, mantık kelimesine verdiği anlamlar göz önüne alındığında, *konusma*, mantığın dil ile ilişkili olduğu; *anlama*, düşünme ve anlamlandırma görevi üstlendiği; son olarak da *ayırt etme*, bir şeyin miktarını tayin edici yani adeta terazi konumunda olduğu anlaşılmaktadır. İletişim süreci düşünüldüğünde; konuşma (dil), anlama (doğru düşünce) ve ayırt etme (doğruyu seçme) safhaları, sağlıklı bir iletişim sağlamada bulunması gereken öğeler olarak görünmektedir. İnsan, doğuştan muhakeme etme ve düşünme eylemini gerçekleştirme özelliğine sahip olan tek varlıktır. Düşündüğünü ifade etmede kullandığı dil yani konuşma da, sadece insana has bir vasıftır. İnsan, aynı zamanda sosyal varlık olduğu için başkalarıyla bir arada yaşama ve diğer insanlarla iletişim kurma ihtiyacı duymaktadır. Kişilerin birbirleriyle iletişim kurmasının en önemli aracı kullandığı dildir. Tabii olarak düşünen ve en önemli özelliği konuşma kabiliyetiyle iletişim sağlayan insan, dili doğru kullandığı derecede iletişimi de sağlıklı kurmuş olur. Dilin doğru kullanılması rastgele değil, ifadelerin doğru-dürüst anlamlandırılması, düşünülenin mantıklı şekilde kullanılması demektir. ‘Düşünme esnasında zihni, hataya düşmekten koruyan bir alet ilmi’ şeklinde de tanımlanan mantık, kurallarına uyulduğunda düşünceyi yanlışlarından uzak tutan, doğrusuna ulaştıran bir görev üstlenmiş olmaktadır. Bunun için, toplumda mantıklı düşünme tarzı ne derece egemen olursa, buna bağlı olarak o toplumda dil de o derece doğru kullanılmış olur. İletişimin sağlıklı ve doğru olma düzeyi, kişinin zihninde barındırdığı ve kendi içinde tutarlı olan mantık silsilesinin doğruluk düzeyiyle paralellik arz eder. Bundan dolayı sağlıklı bir iletişim için mantığın/mantıkiliğin ne kadar gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Özetle, ancak dilin bir ifade ya da ses olarak ağızdan çıkmadan önce geçirdiği bir takım aşamalar ve zihni düzenlemeler vardır. Bu aşama ve düzenlemeler de mantık ilminin konuları arasında değerlendirilmektedir. Böylece dilin ifade ettiği anlamların, doğru düşünme ile ilgisi vardır diyebiliriz ve bu ilgi de insanın toplum hayatında kurduğu iletişim ağını meydana getirir.

Kaynakça

- Ayık, Hasan. İslam Mantık Geleneği ve Doğuluların Mantığı, İstanbul: 2007.
- Baba, Coşkun. Retoriğin İkna Gücü, , İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2018.
- Bingöl, Abdulkuddüs. “İletişim Bağlamında Anlam ve Dil”, 2/46, Ankara: Felsefe Dünyası Dergisi, 2007.
- Bingöl, Abdulkuddüs. “İletişim Bağlamında Mantık ve Dil”, İstanbul: Üniv. İletişim Fakültesi Dergisi, 1999.
- Can, Baki. İkna Edici İletişimde Duygu ve Mantık Kullanımı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir: 1993.
- Çağlar, İrfan – Kılıç, Sabiha. Eğitim Fakülteleri İçin Genel İletişim, Ankara: 2011.
- Çaldak Hüseyin. “Aristoteles Mantığının İslam Düşüncesinin Klasik Dönemine Etkileri”,
- Çaldak, Hüseyin. “İlk Devir İslâm Dünyasında Akıl Yürütmelerin Mantık Açısından Değerlendirilmesi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22 (2008).
- Çetin, Ali. “Mantık Disiplini Üzerine Bazı Değerlendirmeler Ve Öneriler”, Dini Araştırmalar, 21/53, (2018), 82.
- Demir, Abdullah. Klasik Mantık, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2013.
- Emiroğlu, İbrahim. Ana Hatlarıyla Klasik Mantık, Bursa: Asa Kitabevi, 1999.
- Freytag, Loringhoff Von. Mantık, Saf Mantık Sistemi. Çev. Tomris Mengüşoğlu, İstanbul: İst. Üni. Edebiyat Yay., 1973.
- Fârâbî, Ebu Nasır Muhammed. İlimlerin Sayımı (İhsâu'l-Ulûm), Ankara: Vadi Yayınları, 1999.

- Gönenç, E. Özgür. "İletişimin Tarihsel Süreci", İstanbul Ün. İletişim Fakültesi Dergisi, 0/28 (2007).
- Günay, V. Doğan. Dil Ve İletişim, İstanbul: Papatya Yayıncılık, 2013.
- Güngör, Nazife. İletişim-Kuramlar-Yaklaşımlar, Ankara: Siyasal Kitap evi, 2013.
- Hasırcı, Nazım. Klasik Mantık El Kitabı, Ankara: Araştırma Yayınları, 2015.
- İbn Sina, Kitabu's-Şifa,Mantiğa Giriş, İstanbul: Litera Yay., 2006.
- Kayaalp, İsa. İletişim ve Dil, Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Kâtibî, N. Ömer el-Kazvînî. el-; Risaleti's-Şemsiiyye fi'l- Kavâidi'l- Mantkiyye, İstanbul: Dâru't-Tibâati'l-Âmire, 1263.
- Oruç, Şerif. "Türkçede Ana Dil ve Ana Dili", Journal of Turkish Language and Literature, 2/1 (2016), 312.
- Öner, Necati. Klasik Mantık, Ankara: Bilim Yayınları, 1998.
- Rescher, Nicholas. İslam Mantık Tarihi, Çev. Ahmet Kayacık, İstanbul: Litera Yayınları, 2018.
- Tutar, Hasan – Yılmaz, M. Kemal – Erdönmez, Cumhur. Genel ve teknik İletişim, Ankara: 2008.
- Taylan, Necip. Mantiğın Tarihçesi Problemi, İstanbul:1996.
- Yalçın, Süleyman Kaan – Şengül, Murat. "Dilin İletişim Süreci İçerisindeki Rolü ve İşlevleri" Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları 2/2, (2007), 751.